

ПОЛІТИКА

Перший Майдан: Революції на граніті

Дмитро Шурхало

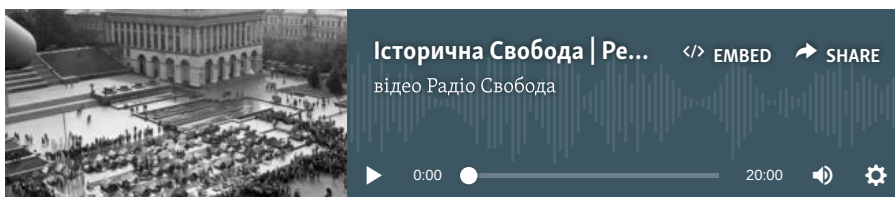
04 жовтня 2020, 23:55

Наметове містечко в центрі Києва під час студентської Революції на граніті. Київ, жовтень 1990 року

2 жовтня 1990 року у Києві на площі Жовтневої революції – теперішній майдан Незалежності – почалося студентське голодування, яке пізніше отримало назву Революції на граніті. Загалом історія України останніх десятиріч йде від Майдану до Майдану: Євромайдан, до цього був Податковий майдан, Помаранчевий майдан, акція «Україна без Кучми». В цьому переліку Майданів студентська Революція на граніті – перша.

Радіо Свобода про перебіг та наслідки тієї акції поговорило з одним зі співголів студентського голодування Олесем Донієм.

[Pop-out player](#)[ЗАВАНТАЖИТИ](#)

– Студенти вийшли на Майдан проти підписання нової союзної угоди, з вимогами про дочасні вибори до Верховної Ради тоді ще УРСР, відставки тодішнього голови уряду Віталія Масола, націоналізації майна комсомолу і компартії та служби українських призовників на території України. А чому обрали саме таку форму протесту – голодування?

“ Всі подальші великі акції в Україні, які відбувалися на майдані Незалежності, використовували нашу

– Справді, всі подальші великі акції в Україні, які відбувалися на майдані Незалежності, використовували нашу технологію – розбиття наметового містечка. Нагадаю, що і назву майдан Незалежності отримав внаслідок нашої акції. Адже вперше

технологію – розбиття наметового містечка

ця назва була озвучена одним із наших активістів **Мишком Канафощим** під час мітингу, а придумана, здається, професором КПІ.

– Намети були, а голодувань не було.

– Була спроба – студентські організації пробували провести через два роки. Але тоді не всі студентські ватажки погодилися брати участь у повторенні голодування.

“ Основною ідеєю була незалежність України. На інше ми дивилися як на засоби

Але повернемося до питання, чому саме голодування. Нагадаю, що організації, які проводили цю акцію – це, в першу чергу, Українська студентська спілка (УСС) Києва й «Студентське братство» Львова, а до них долучалося багато інших організацій.

Основною ідеєю була незалежність України. На інше ми дивилися як на засоби. Технологією досягнення незалежності України та успішною акцією повинен був стати загальний студентський страйк. І те, що ми проводили голодування, наметове містечко – мало стати поштовхом, каталізатором для загального студентського страйку. Що, зрештою, і вдалося зробити.

У перший день політичного голодування. У руках одного зі студентів червоно-чорний прапор. Київ, 2 жовтня 1990 року

Окрім голодування, було багато інших акцій під час студентської Революції на граніті: демонстрації, перекриття руху транспорту, захоплення університетів і страйк. Тоді застрайкували не лише всі вищі навчальні заклади Києва, Львова, а й інших міст.

“ Голодування повинне було бути емоційним чинником, щоб звернули увагу наші студентські товариші

Вся технологія, щоб цей загальноукраїнський студентський страйк організувати, прописувалася нами десь за пів року перед тим. І голодування повинне було бути емоційним чинником, щоб звернули увагу наші студентські товариші. Ми проявляли жертвність, доказували

своєю лінією поведінкою, що ми готові жертвувати. Це важливо для довіри.

На той момент, великої довіри в українського суспільства до руху опору, до руху боротьби за незалежність ще не було. І ми здобували довіру. Переагітація киян відбувалася саме під час Революції на граніті. Це ж була точка агітації, спілкування. Голодування надавало можливість привертати увагу.

Наметове містечко в центрі Києва під час Революції на граніті

– Намети в центрі Києва – таке в українській історії відбулося вперше. Це було санкціоновано владою?

– Ми не очікували, що нам дозволять акцію. Було три співголови: окрім мене, **Маркіян Іващишин**, вже, на жаль, покійний, зі Львова та **Олег Барков** із Дніпродзержинська, нині Кам'янське, щоб показати, що Україна соборна.

Ми не повинні були виходити всі в перший день. У перший день виходив я, як співголова – і ми очікували, що мене та решту активістів посадять. На наступний день мав виходити Марек – очікували, що його та решту посадять. На третій день мав виходити Олег – так само очікували, що його та решту активістів посадять. Тому що на попередній нашій спробі зробити студентський страйк, в лютому 1990 року була перша така спроба, наших активістів посадили.

Маркіян Іващишин, керівник львівського «Студентського братства», один із лідерів Революції на граніті

– А за що посадили? Що такого протиправного вчинили?

– Ми влаштовували акцію студентського єднання. І лише за те, що ми проводили мітинг біля пам'ятника Шевченку, посадили одного із промовців. Він був одним із учасників студентського руху, хоча формально не був членом УСС. Ми на його підтримку поставили пікет біля Київради. Нас усіх забрали, це десь людей 20, дали від 5 до 15 діб кожному. Після цього через кілька днів приїхали хлопці зі Львова, «Студентського братства», на нашу підтримку. Їх теж посадили. Але таким чином ми знали, що можемо одне на одного спертися. Таким чином вимальовувався актив людей, які готові проходити через випробування. І ми готові були сидіти.

Ініціаторами широкомасштабних акцій громадянської непокорі були Українська студентська спілка (УСС) та львівське «Студентське братство»

– А 2 жовтня була санкціонована акція?

– Для нас не була важлива санкція. Але на той момент нам пощастило. Засідала президія в Київграді на чолі з **Олександром Мосіюком**, і пізно ввечері вони ухвалили рішення про те, що на чотирьох площах Києва можна проводити акції без жодної санкції. Тобто вони легалізували нашу акцію, хоча ми не чекали їхнього рішення. Вони ухвалили рішення десь о 10-й, а ми вже о 8-й розбили намети.

У перший день політичного голодування. Київ, 2 жовтня 1990 року

– Тобто акція була санкціонованою і розгону ви не боялися впродовж двох тижнів, коли вона тривала?

– Ми не боялися розгону й без санкції. Ми йшли цілеспрямовано на те, що нас посадять. Ми не боялися цього, навпаки, ми цього очікували. І те, що президія Київради це легалізувала, для нас стало несподіванкою. З нашої точки зору, це

сповільнило хід акції. Тому що ми думали, що нас всіх посадять і це спонукає страйк.

«Краще вмерти, ніж жити в Радянському Союзі!» – плакат на одному з наметів під час Революції на граніті

– Згадайте свої враження. Два тижні на холоді, два тижні не їсти. Як люди це переносили?

– Ми були готові до випробувань. І були не фізичні проблеми, а більше психологічні. Ми не холоду боялися. У нас був вихід з голодування після 7-10-го дня – багато людей не витримали психологічних аспектів. Тому що ми не очікували, що влада дозволить акцію. Влада не розганяє, студентських страйків нема.

– Влада ваші плани зламала?

“ Значна частина людей була готова голодувати навіть до смерті. Ми забороняли сухе голодування, але деякі люди пробували

– Як не дивно. Хоча Мосіюк та демократи в президії міської ради це робили з кращих міркувань. Проходить день, другий, п'ятий, а страйків нема. Студенти не відгукуються. Тоді виникало питання: а скільки ще?

Тоді значна частина людей була готова голодувати навіть до смерті. Ми забороняли

сухе голодування, але деякі люди пробували. І психологічний аспект більш тиснув, аніж холод чи голод. До голоду всі були готові.

Студент Львівського медичного інституту Тарас Семущак (на фото з пов'язкою на руці) стежить за станом здоров'я голодуючих протестувальників. Він був керівником медичної служби Революції на граніті

Щодо холоду розповім кумедний випадок. Кияни приносили теплі речі, розкладачки, спальники, дерев'яні настили. Теплі речі мені приніс **Микола Горбаль** – український політв'язень, дисидент. Він приніс свої останні ватні штани з таборів, які він ще не одягав. Йому їх видали, коли він вже виходив на свободу. І от він мені їх приносить, а річ у тім, що він нижче мене десь на голови півтори, але вночі було дуже холодно. Тож я все одно їх одяг і, мабуть, виглядав дуже кумедно, але натомість мені було тепло.

У цих штанів цікава доля. Коли потім ми підтримували литовців, коли їх давили танками, то послали два загони студентів, які зі зброєю в руках захищали литовський парламент. Ці ватні штани я дав **Євгену Ніколенко**, який захищав литовський парламент від ймовірного наступу радянської армії. Тож у ватних штанів була революційна історія.

Підтримати студентів щодня приходили тисячі людей

– А тоді в жовтні 1990 року були люди, які всі два тижні голодували?

– Звичайно, були люди, які голодували з першого до останнього дня, були ті, які голодували менше. В Олександрівській лікарні, на той момент Жовтнева, голодувальникам робили очищення кишківника – неприємна, але необхідна операція, щоб не було інтоксикації організму. І кожен день у них брали аналіз крові на цукор. Жодного випадку, щоб хтось навіть підсолоджений чай вживав, не було. Тобто у нас були всі люди ідейні.

створена комісія з 16 осіб: 5 від комуністичної більшості, 5 від опозиційної Народної ради, 5 від нас і 1 від президії Верховної Ради – **Іван Плющ**.

“ Найбільший тиск на нас був не з боку комуністів та КДБ, а з боку Народної ради й Народного руху України, які не розуміли нашої найважливішої вимоги – перевибори Верховної Ради

Між тим, як приходив Кравчук та цією комісією, були ще різноманітні зустрічі. Найбільший тиск на нас був не з боку комуністів та КДБ, а з боку Народної ради й Народного руху України, які не розуміли нашої найважливішої вимоги – перевибори Верховної Ради. Тому вони робили все, щоб цього не відбулося.

– Наскільки я уявляю собі ту ситуацію, якби відбулися перевибори, то цілком імовірно, що національно-демократичні сили могли б

набрати більше голосів, і їхнє представництво у Верховній Раді збільшилося б.

– Це був би єдиний шанс для перемоги. І це було єдине вікно можливостей для України піти шляхом Польщі, Чехії, Угорщини чи Литви. Це розуміло кілька студентських ватажків, і не розуміла контреліта Народної ради та Руху.

При всьому переможному значенні студентської Революції на граніті, це втрачений шанс для України. Бо ми надавали можливість перевиборів. На жаль, контреліта цього не хотіла, не усвідомлювала. Коли вони це зрозуміли й **В'ячеслав Чорновіл** підняв гасло перевиборів до Верховної Ради аж через два роки, вже було запізно. Україна вже втратила шанс після президентських виборів і після того, як частина комуністичної номенклатури стала вже на чолі держави як незалежники.

Співголова студентського протесту Олесь Доній оголошує вимоги протестувальників у Верховній Раді (у президії ліворуч Іван Плющ, праворуч – Леонід Кравчук), 15 жовтня 1990 року

– З висунутих вимог вам тоді вдалося досягти виконання лише однієї – відставка Віталія Масола.

– Ні, з формальної точки зору було повністю виконано три вимоги й частково дві. Щодо відставки прем'єра я взагалі був критичний, бо вважав, що це недоцільно. Перші вимоги я виписував, і там цього не було. Там були перевибори до Верховної Ради на багатопартійних засадах, націоналізація майна КПРС, відмова від підписання Союзного договору, з яким носився Горбачов. А львів'яни приїхали з двома іншими вимогами, бо ми не узгоджували вимоги телефоном, бо все робили конспіративно. У них були вимоги, які були рухівськими. «Студентське братство» Львова, на відміну від нас, більше контактувало зі старшими товаришами. Відставка Масола – це була рухівська вимога, й вони з цим носилися. А друге, те що вже прийняла Верховна Рада, щоб юнаки України не служили в гарячих точках.

Я вважав, що відправляти прем'єра у відставку недоцільно. Бо, якщо будуть перевибори Верховної Ради – весь уряд піде, чого ж вимагати відставки прем'єра. Але для того, щоб не змагатися, яка організація важливіша й чиї вимоги важливіші, ми об'єднали вимоги. Таким чином їх стало п'ять. Якби ми змагалися, то поставили б під знак питання проведення самої акції. Це був компроміс. Хоча я внутрішньо не поділяв вимоги відставки прем'єра, але відстоював її на перемовинах.

Револуція на граніті. Деякі учасники протесту вилізли на дах будинку, що розташований біля будівлі Верховної Ради

– Які є підстави говорити, що виконали більшість вимог?

– Виконали три вимоги. Перша – відмова від підписання Союзного договору. Потім Україна відмовилася від підписання цього договору, і якраз Кравчук мотивував своє рішення тим, що є постанова, прийнята під тиском студентів. Друга – юнаки України більше не служили в гарячих точках. Це рішення теж було прийняте. Третя – прем'єр подав у відставку. Це рішення було знакове, бо показало, що влада йде на поступки під тиском вулиці.

Революція на граніті. Жовтень 1990 року

– Після Масола прем'єр-міністром став Вітольд Фокін, якого останнім часом часто згадували, як перемовника по Донбасу.

– Це було рухівське рішення. Чомусь вони хотіли Фокіна. Очевидно, що для частини рухівської верхівки був важливий доступ до прем'єра й вони готові були його підтримати. А він комусь був вдячний за те, що вони його поставили на цю посаду. Тут треба досліджувати зв'язки частини рухівської еліти та Фокіна.

Одна з основних вимог студентського голодування – відмова від підписання союзного договору

– Пригадую, коли відзначали десятиріччя Революції на граніті, то серед інших запросили Віталія Масола. Вже колишні студенти й колишній прем'єр нормально спілкувалися й дійшли висновку, що не було особливої потреби вимагати відставки Масола. А взагалі, ви б щось змінили? Щось робили б тоді інакше?

“ Наші ідеї на той момент сприйняло лише 12 депутатів на чолі зі Степаном Хмарою, які усвідомлювали, що перевибори Верховної Ради необхідні

– Ні. Ні, на жодну йоту. Ми по максимуму домоглися того, що могли. Це було максимально, що Україна була готова на той момент сприйняти. Прикро, що вона не була готова до всіх наших ідей, не було кому.

Нагадаю, що наші ідеї на той момент сприйняло лише 12 депутатів Верховної Ради на чолі зі **Степаном Хмарою**, які усвідомлювали, що перевибори Верховної

Ради необхідні, підтримали нас і взяли участь у голодуванні. Але таких людей було дуже мало.

До голодуючих студентів долучилися і деякі народні депутати. На фото Степан Хмара з піднятою рукою

Максимум, що ми могли досягти, це жертівністю, емоційністю отримати підтримку в значній частини українського суспільства. І ми це отримали, ми показали, що вулиця може перемагати комуністичну владу. Це величезний плюс.

ДИВІТЬСЯ ТАКОЖ:

30 років тому студенти
розпочали в Києві
Революцію на граніті

Крім того, ми показали, що молодь може бути самоорганізованою. Ми від «А» до «Я» продумали, проводили, керували акцією самостійно. Чого не було під час жодних інших великих українських революцій. Молодь не допускалася до керівництва, але вона й сама не прагнула брати владу в цих акціях. А ми не допускали до участі в керуванні акцією більше нікого. Лише три співголови мали право визначати політику й що робити активістам, що робити самій акції. Більше такого не було.

Відповідно, я б нічого не змінював. Це одна з найпозитивніших сторінок в сучасній українській історії, і я пишаюся, що причетний до її написання.

1/40 Студенти оголосили політичне голодування, утворивши наметове містечко в центрі Києва на тодішній площі Жовтневої революції (нині майдан Незалежності)

Дмитро Шурхало

Співпрацюю з Радіо Свобода, був кореспондентом і редактором (2008–2017), зараз веду програму «Історична Свобода». Спеціалізуюсь на політиці та історії. Народився в 1976 році у Сумах. Закінчив факультет журналістики Львівського університету імені Івана Франка. Працював у газетах «Пост-Поступ», «Київські відомості», «Вечірні вісті», журналі «Власть денег». Автор книжок «Українська якбитологія», «Міфи Другої світової війни» та «Скоропадський, Маннергейм, Врангель: кавалеристи-державники».

Україна

Політика

Суспільство

Історична Свобода